

KONFERENSSIRAPORTTI

Anna-Leena Perämäki

Sotaa kokemuksena ja elokuvassa, lääketieteen historiaa, holokaustin muisto ja totuuden jälkeinen aika: Seitsemännet valtakunnalliset Historiantutkimuksen päivät Jyväskylässä 16.–18.10.2025

Historiantutkimuksen päivät, Jyväskylän yliopisto, konferenssiraportti, historiantutkimus, kulttuurihistoria, sotahistoria, kokemuksen historia, lääketieteen historia, holokausti, totuuden jälkeinen aika

FT Anna-Leena Perämäki, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, alpera@utu.fi

97

Kuva 1. Jyväskylän yliopisto. Kuvat (ellei toisin mainita): Anna-Leena Perämäki

Seitsemännet valtakunnalliset, Suomen Historiallisen Seuran luotsaamat Historiantutkimuksen päivät järjestettiin lokakuun puolivälissä Jyväskylässä. Ympyrä siis sulkeutui, sillä Jyväskylä oli myös ensimmäisten HiTu-päivien järjestäjäyliopisto vuonna 2010. Noin 300 historioitsijaa kokoontui tänä vuonna samalla juhlistamaan 150-vuotiaasta Suomen Historiallista Seuraa.

HiTu-päivien ensimmäisen päivän torstain avasi Kunnan kirja-arvioita kaikille -hankkeen loppuraportin esittely ja paneelikeskustelu, jota johti hankkeen koordinaattori Henna Karppinen-Kummunmäki. Panelisteina toimivat Historiallisesta aikakauskirjasta päätoimittaja Anu Lahtinen ja kirja-arviotoimittaja Anna Niiranen sekä Ennen ja nyt: Historian tietosanomat -lehdestä päätoimittaja Olli Kleemola ja allekirjoittanut eli kirja-arviovastaava Anna-Leena Perämäki. Tiedekustantajien Liiton rahoittamassa kirja-arviohankkeessa on ollut tarkoituksena luoda yhteistoimintaa ja koordinoitua tieteellisten

historia-aiheisten lehtien kirja-arviotoimitusten välille ja pohtia kirja-arvioiden tulevaisuutta Agricola-verkon kirja-arvioiden lakattua ilmestymästä resurssipulan vuoksi.

Hankkeen loppuraportissa ja paneelikeskustelussa esiin nousi kirja-arvioiden julkaisemisen tärkeys osana tieteellistä keskustelua sekä niiden hyöty niin arvioitsijalle, kirjailijalle kuin kustantamolle. Tavoitteena on paikata Agricola-verkon kirja-arvioiden jättämä aukko julkaisemalla jatkossakin laadukkaita kirja-arvioita historia-alan tuoreista tieto- ja tiedekirjoista. Panelistit rohkaisivat jo väitöskirjatutkijoita kirjoittamaan arvioita, sillä niiden avulla voi paaluttaa omaa asiantuntemustaan tietystä teemasta sekä saada julkaisuluetteloonsa sisältöä – vertaisarvioimattomakin tieteelliset julkaisut ovat arvokkaita askelia tutkijan urapolulla. Kunnan kirja-arvioita kaikille -hankkeen jatkoksi on suunnitteilla kurssi kirja-arvioiden kirjoittamisesta. Hankkeen tapaamisissa on myös ideoitu vuoden kirja-arvio -palkintoa.

Kuva 2. Kunnan kirja-arvioita kaikille -projektin paneelikeskustelu käynnissä. Keskustelemassa Henna Karppinen-Kummunmäki, Anna-Leena Perämäki, Olli Kleemola, Anna Niiranen ja Anu Lahtinen. Kuva: Konsta Kajander

Ensimmäisen päivän avajaisohjelmaan kuului myös Jyväskylän yliopiston rehtori, professori Jari Ojalan puheenjohtama SHS 150 vuotta -juhlapanelikeskustelu teemalla Historiantutkimus ja demokratian tulevaisuus. Panelisteiksi oli kutsuttu tohtori Reetta Humalajoki Turun yliopistosta, akatemiaprofessori Pasi Ihalainen Jyväskylän yliopistosta, dosentti Timo Miettinen Helsingin yliopistosta ja dosentti Kati Parpei Itä-Suomen yliopistosta. Humalajoki nosti esiin USA:n nopeasti heikentyneen demokratian tilan Donald Trumpin toisen presidenttikauden myötä ja korosti kansalaisvaikuttamisen tärkeyttä. Parpei puolestaan kommentoi Venäjän tilannetta. Venäjällä tapahtuva historiantutkimuksen poliittinen ohjaaminen on demokratian vastaista toimintaa. Menneisyyden kontrolloinnin avulla Venäjällä kontrolloidaan myös ihmisiä ja näiden historiatietoisuutta. Ihalainen

painotti parlamentaarisen demokratian historian ymmärtämisen tärkeyttä. Aiheesta tarvitaan kansalaiskasvatusta ja tietoa päätöksenteon tueksi. Miettinen totesi demokratian kriisin olevan kytköksissä sekä historiallisen muistin häviämiseen että tulevaisuuden katoamiseen. Hän kommentoi historian roolia modernin politiikan autonomian rakentamisessa – demokratia on ihmisten asettama ja tekemä. Historiantutkimuksella on tärkeä tehtävä tämän inhimillisen toiminnan kaivamisessa esiin.

Kuva 3. SHS 150 vuotta juhlapaneelikeskustelua johti Jari Ojala ja paneelisteina toimivat Reetta Humalajoki, Kati Parppel, Pasi Ihalainen ja Timo Miettinen.

Paljon ajatuksia herättävän paneelikeskustelun jälkeen oli aika jakaa Suomen Historiallisen Seuran kaikkien aikojen toinen Historiateko-palkinto. Palkinnon sai erityisesti historiallisista ja yhteiskunnallisista romaaneistaan tunnettu, vuonna 2023 teoksestaan *36 uurnaa* Finlandian voittanut kirjailija Sirpa Kähkönen. SHS myönsi Kähköselle Historiateko-palkinnon tunnustuksena historiatietoisuuden lisäämisestä. Palkitsemisestaan silmännähden liikuttunut Kähkönen puhui

vaikuttavassa kiitospuheessaan kertomuksen merkityksestä ja demokratiasta nostaa vahvasti esille myös tasa-arvokysymykset.

Avajaistilaisuuden jälkeen ohjelmassa oli iltapäivällä vielä kaksi esitelmäsessiota, joissa molemmissa oli valittavana useita kiinnostavia päällekkäisiä paneeleja. Itse päädyin seuraamaan ensin paneelia Kriisit, haavoittuvuus ja terveys, joka käsitteli Suomen 1917 sisällissotaa ja muita 1900-luvun alun kriisejä Suomessa, talvi- ja jatkosotaa sekä näiden kriisien seurauksia erityisesti terveyteen liittyvien tilastojen näkökulmasta.

Jarmo Peltola esitelmöi punakaartilaisten sisällissodan jälkeisestä ylikuolleisuudesta ja sen syistä. Virva Liski puolestaan puhui suomalaissotilaiden epätasa-arvoisista palveluspoluista ja kohtaloista vuosina 1919–1945. Sakari Saaritsan esitelmä käsitteli Venäjän vallankumousta, syntyneiden lasten sukupuolijakaumaa ja aviottomuutta kuukausitason aineistossa vuosina 1917–1919. Ville Kivimäen esitelmän aiheena olivat sotastressin ylisukupolviset ja epigeneettiset jäljet uudessa tutkimusprojektissa.

Iltapäivän viimeisessä sessiossa seurasin paneelia lääketieteen historiasta. Mona Mannevuon esitelmä käsitteli sydänterveyttä, hermoja ja sydänhermoja 1950-luvun suomalaisessa lääketieteellisessä keskustelussa. Sari Aalto puolestaan esitelmöi asiantuntemuksen rakentumisesta lääkärikoulutuksessa 1950-luvulta 1970-luvulle nostaa esille hiljaisen tiedon merkityksen ja lääketieteellisen epävarmuuden roolin. Annukka Sailo puhui raskaudesta, terveydestä ja ulkonäöstä 1950-luvun suomalaisessa valistuskirjallisuudessa. Aineistoissa annettiin runsaasti ulkonäköohjeita tuleville äideille. Heini Hakosalo päätti paneelin esitelmällään sodanjälkeisestä tuberkuloosirokotuskampanjasta Suomessa.

Ensimmäinen HiTu-päivä huipentui tervetulo-tilaisuuteen ravintola Sataman Viilussa, jossa historioitsijat pääsivät nauttimaan juomista, cocktail-paloista ja samanhenkisestä seurasta sekä ravintolan ikkunoista avautuvasta hienosta iltanäkymästä Jyväskylän satamaan pitkälle iltaan.

Seuraavana päivänä vuorossa oli konferenssin ensimmäinen keynote-luento, jonka piti historioitsija, emeritaprofessori Margaret R. Hunt Uppsalan yliopistosta otsikolla Truth, Post-truth and History. Hunt puhui historian suhteesta totuuteen ja ns. totuuden jälkeiseen aikaan.

Kuva 4. Annukka Sailo pitämässä esitelmäänsä 1950-luvun suomalaisen valistuskirjallisuuden ulkonäköohjeista raskaana oleville naisille.

Historiaan liittyä totuusvaatimuksia. Näitä sekoittavat esimerkiksi Donald Trumpin viljelemät suoranaiset valheet eli väärät väitteet menneisyydestä. Hunt totesi luennollaan, että valheilla on ollut oma roolinsa historiassa, joka on historioitsijoille hyvin tuttu lähdeaineistojen kautta. Päiväkirjurit valehtelevat, jopa itselleen. Oikeuspöytäkirjoissa voi olla valheellisia ”tunnustuksia”. Aineistoja väärennetään.

Historioitsijoita syytetään Huntin mukaan usein menneisyyden vääristä tulkinnoista. Venäjällä Stalin on saanut maineenpalautuksen, Unkarissa Viktor Orban on kampanjoinut yliopistoja vastaan. Trumpin hallinnon aikana republikaanit ovat painostaneet amerikkalaisia yliopistoja yhteen totuuteen. Voidaan puhua suoranaisesta hyökkäyksestä historiaa ja historioitsijoita kohtaan. Tämä tapahtuu esimerkiksi patrioottisen historian korostamisen kautta. Tällaisesta kaipuusta historiaan, joka suojelee kansakunnan kunniaa ja kieltää epämieluisat tarinat menneisyydestä, on olemassa runsaasti esimerkkejä niin historiassa kuin nykypäivässä.

Hunt pohti luentonsa lopuksi sitä, miten historioitsijat voivat vastata rakentavasti itseensä kohdistuvaan, usein irrationaaliseen kritiikkiin. On tärkeää tuoda korostetusti esiin sekä opetuksessa että julkisuudessa alkuperäisaineistot ja monitahoiset tavat lukea ja analysoida niitä. On myös hyvä avata tutkimustaan kertomalla arvoista, joita historioitsijat yrittävät ilmaista ja niiden liittymisestä kansakuntiin, maailmaan ja maailmantapahtumiin. Historioitsijan tehtävä on tukea muita traumaattisten menneisyyden tapahtumien käsittelyssä. Hunt kehotti yleisöä myös antamaan oman panoksensa parempaan historiankirjoitukseen verkossa.

Perjantaina oli myös oma esitelmäni, joka oli vähemmistöjä ja etnisiä ryhmiä käsittelevässä paneelissa.

Paneeliamme kommentoimaan oli kutsuttu konferenssin toinen keynote-puhuja, Royal Hollowayn (University of London) modernin historian professori ja holokaustitutkimuskeskuksen johtaja Dan Stone. Siksi tämän paneelin esitelmät olivat poikkeuksellisesti englanniksi. Paneelin puheenjohtajana toimi Antero Holmila. Muut esitelmöitsijät olivat Ville Häkkinen, joka käsitteli esitelmässään saksaa puhuvista unkarilaisista Unkarissa vuosina 1946–1947 tehtyjä poliisiraportteja, Anni Reuter, joka puhui inkerinsuomalaisten kokemuksista Saksan Inkerinmaan miehityksen aikana Leningradin alueella 1941–1943 ja Zoé Allen-Mercier, jonka esitelmän aiheena oli entisestä Venäjän keisarikunnasta Suomeen paenneiden pakolaisten kokemukset elämästä

Kuva 5. Margaret Huntin keynote-luento oli ajankohtainen.

diasporassa vuosina 1917–1965.

Kuva 6. Anni Reuterin esitelmä käsitteli inkerinsuomalaisten Saksan miehitysjän kokemuksia 1940-luvun Inkerinmaalla.

Oma esitelmäni käsitteli juutalaisten toisen maailmansodan aikaisia kokemuksia natsi-Saksan miehittämissä Norjassa ja Tanskassa. Se liittyi postdoc -tutkimukseeni miehityksen kokemuksesta 1940-luvun norjalaisissa ja tanskalaisissa omaelämäkerrallisissa lähteissä. Esitelmäni sisälsi paljon päiväkirjasitaatteja, joita en kuitenkaan ehtinyt lukea ääneen ajanpuutteen vuoksi. Olin valmistellut 20 minuutin esitelmän, mutta koska paneelissamme oli neljä henkilöä, esitelmä saikin olla vain 15-minuuttinen, mitä järjestäjät eivät ehkä olleet korostaneet tarpeeksi etukäteen. Myös osa muista esitelmöitsijöistä oli varautunut pidempään esitysaikaan. Kiireestä huolimatta esitelmäni meni kuitenkin kokonaisuutena hyvin. Stonen ja yleisön kommentit olivat hyödyllisiä ja kaikkia esitelmää seurannut keskustelu kiinnostava. Oli arvokasta saada paneeliin teemaan syvällisesti omassa tutkimuksessaan perehtynyt kommentaattori.

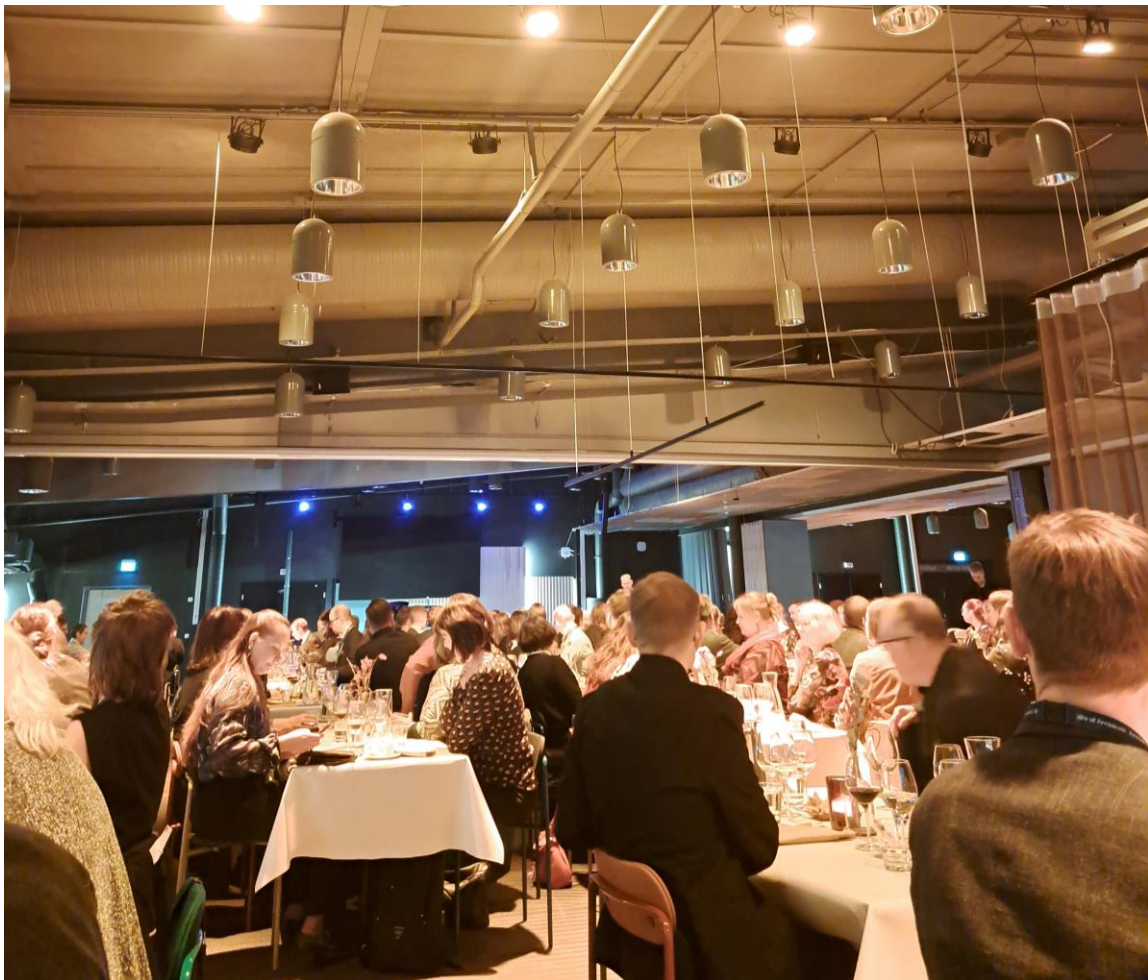
Dan Stone piti paneelin jälkeen keynote-esitelmänsä ”lopullisen ratkaisun” kaksista kasvoista eli populaarista holokaustiin liittyvästä muistikulttuurista ja holokaustin historiankirjoituksesta. Stone totesi

esitelmässään populaarien holokaustirepresentaatioiden laajentaneen historioitsijoiden näkökulmia holokaustiin. Hän käsitteli holokaustin historiankirjoituksen ja holokaustin populaarin muistikulttuurin korrelaatioita erottaen toisistaan muistin tekijät ja kuluttajat.

Holokaustitietoisuus kehittyi vähitellen toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Nürnbergin oikeudenkäynnit (1945–46), joissa käsiteltiin ensimmäistä kertaa saksalaisten sodanaikaisia rikoksia ihmisyyttä vastaan, aiheuttivat holokaustitutkimuksen buumin. Adolf Eichmannin rikoksia käsittelevät oikeudenkäynnit inspiroivat myös tutkijoita ja ajattelihoita. Anne Frankin päiväkirja saavutti kuitenkin paljon suuremman suosion kuin holokaustitutkimus. Myös holokaustia käsittelevät televisiosarjat ja elokuvat saivat aikanaan paljon katsojia, mutta vaikuttivat myös tutkimukseen.

Kylmän sodan jälkeen tilanne on ollut monimutkaisempi ja holokaustin muistoa on käytetty myös väärin tarkoituksiin. Saksassa holokaustia on käsitelty paljon Saksojen yhdentymisen jälkeen niin muistomerkkien, television kuin historiantutkimuksen ja aiheesta käydyin julkisen keskustelun kautta. Kuitenkin Stone väittää ”antifasistisen tietoisuuden” kuolleen jo 20 vuotta sitten Saksassa ja Euroopassa äärioikeistolaisuuden uuden nousun myötä. Toisaalta perustettiin holokaustin opetusta ja tutkimusta tukeva Holocaust Task Force, nykyinen International Holocaust Remembrance Alliance. Toisaalta holokaustin populaarin, visuaalisen ja virallisen muiston välille on syntynyt kuilu.

Lopuksi Stone puhui historiasta ja muistista. Menneisyys asettaa meille vaatimuksia muistin kautta, ja muisti ja historia ovat erottamattomia. Holokaustin muistoa on tärkeää ylläpitää paitsi populaarikulttuurissa myös tutkimuksessa ja opetuksessa, vaikka holokaustin tutkimusta on alettu pitää eliittisenä, vakiintuneena ja valtavirran aiheena. Dan Stonen keynote-luento oli tärkeä ja ajatuksia

Kuva 7. Hätulaisia konferenssi-illallisella Paviljongissa.

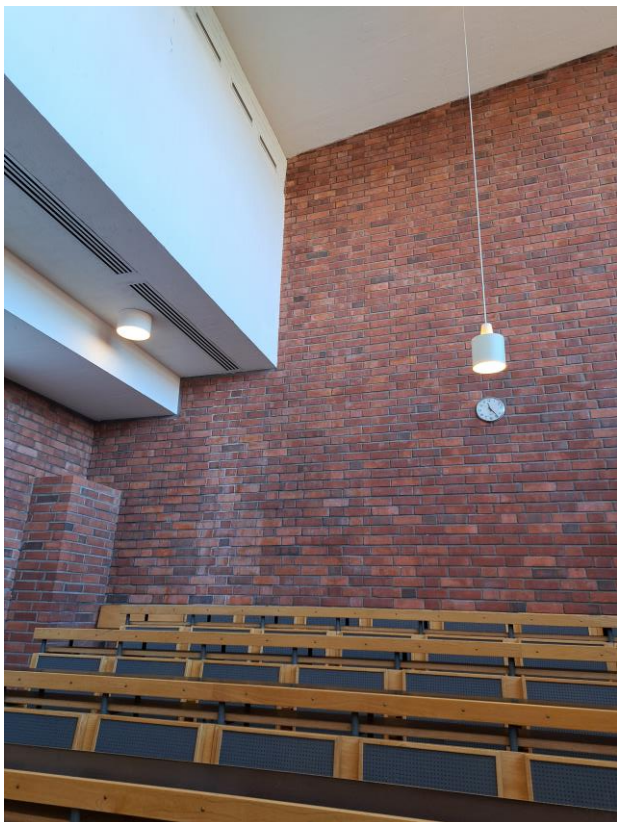
herättävä juuri tässä ajassa keskustellen hienosti myös Margaret R. Huntin aiemmin samana päivänä pitämän keynote'n kanssa.

Päivän päätteeksi seurasin vielä paneelia lähteiden käytöstä ja tulkinnasta kokemuksen historian tutkimuksessa, jossa esitelmöivät Pirjo Markkola, Tanja Vahtikari ja Jussi Lahtinen. Markkolan esitelmä käsitteli kvantifioivaa kokemushistoriaa eli kokemuksen historian tutkimista tilastoista, määrällisistä lähteistä. Vahtikari esitelmöi valokuvista ja kokemushistoriasta. Lahtinen puolestaan puhui esitelmässään fiktion käyttämisestä kokemuksen historian tutkimuksessa.

Perjantain lopuksi kokoonnuimme konferenssi-illalliselle Paviljongissa. Paikalle kannatti tulla ajoissa, mikäli halusi mieleisensä pöytäseurueen, sillä väkeä oli paljon ja istumajärjestys vapaa. Ilta oli onnistunut yhdistelmä maukasta ruokaa, historiasta inspiroitunutta musiikkia ja hyvää seuraa.

Kuva 8. Yliopiston päärakennuksen aulassa voi ihailia Alvar Aallon arkkitehtuuria ja ulkona kohoavia mäntyjä.

HiTu-päivien viimeisenä päivänä seurasin kiinnostavaa paneelia sodasta ja elokuvasta. Panelistit olivat kaikki naisia, mikä oli ilahduttavaa ajatellen stereotypiaa sotahistoriasta miehisenä tutkimusalueena. Valpuri Alasen, Noora Kallioniemen ja Silja Laineen esitelmät keskustelivat hyvin toistensa kanssa. Alanen esitelmöi paikallisten naisten ja saksalaisten sotilaiden välisistä suhteista valkokankaalla Suomessa ja Hollannissa vuosina 1960–2025. Kallioniemi puolestaan tarkasteli esitelmässään suomalaisten rintamaelokuvaesitysten kulttuurihistoriaa. Laineen esitelmä käsitteli *Tuntematonta sotilasta* ja metsää osana suomalaisen elokuvan ekohistoriaa.

Kuva 9. Luentosalistetiikkaa yliopiston päärakennuksessa.

Kuva 10. Sodasta ja elokuvasta esitelmöi upea all female -panel: Noora Kallioniemi, Silja Laine ja Valpuri Alanen.

Ennen HiTu-päivien päätöstä ohjelmassa oli vielä kaksi paneelikeskustelua, joista päädyin seuraamaan keskustelua tutkijoiden arkiston tulevaisuudesta. Panelisteiksi oli kutsuttu Seija Jalagin Oulun yliopistosta, Kirsi Vainio-Korhonen Turun yliopistosta, Anu Lahtinen Helsingin yliopistosta ja Pirjo Ovaskainen Jyväskylän yliopistosta. Keskustelun keskiössä olivat arkistoihin kohdistuvat leikkaukset, joiden seurauksena Kansallisarkisto on suunnittelemassa supistuksia toimintaansa ja palveluihinsa ja myös maakuntayksikköjen toiminta ja aukiolo ovat vaarantumassa. Panelistit olivat hyvin huolissaan näistä suunnitelmista.

Vainio-Korhosen mukaan

tilanne on uhka koko historia-alan koulutukselle, kun arkisto-osaajien koulutus vaikeutuu KA:n aineiston käytön hankaloituessa, eivätkä opiskelijat enää pääsisi arkistoihin itsenäisesti. Nuoria tutkijoita edustava Ovaskainen totesi suunnitelmien, kuten aineiston digitoimisen vaatimuksen aiheuttavan vaikeuksia pienille arkistoille. Lisäksi fyysinen, materiaallinen kokemus jää pois lähdeyöskentelystä, jos aineiston selailu, penkominen ja silmäily ei ole enää jatkossa mahdollista. Lahtinen puolestaan peräänkuulutti aineistojen avoimuutta ja mainitsi vetämänsä Tieto vallan alla -hankkeen ja siihen liittyvän kyselyn arkistojen käytöstä. Jalagin puhui arkistojen maantieteestä. Mikäli maakuntien arkistoja suljetaan ja aukioloaikoja supistetaan, maakunnista tehtävät arkistoreissut hankaloituvat ja välimatkat kasvavat. Jalagin painotti myös arkistojen henkilökohtaisen asiakaspalvelun tärkeyttä.

Panelistit totesivat tilanteessa olevan paljon uhkakuvia. KA:n pyrkimys siirtyä aineistoissaan täysin digitaaliseen maailmaan ei saanut heiltä kannatusta, sillä myös analogista maailmaa tarvitaan. Uhkakuvana on myös arkistojen sulkeutuminen ja eristäytyminen, minkä takia KA saattaa eriyttää itsensä kokonaan tutkimuksesta. Arkistojen käyttö saattaa myös eriytyä vain ammattilaisille. Uhkaksi todettiin myös palvelujen ja aineistojen muuttuminen maksulliseksi. Hankerahoituksen keskittyessä isoihin hankkeisiin vain näiden hankkeiden tutkijat saattavat jatkossa saada aineistoja käyttöönsä. Jos ihmiset eivät pääse alkuperäaineiston ja alkuperäisen tiedon äärelle, historian väärinkäyttö voi lisääntyä. Lisäksi tiedonhallintalain muutokset voivat johtaa siihen, että vain kansallisesti merkittävät tiedot säilytetään. Jos esimerkiksi yhteisöjen arkistomateriaaleja ei enää saa viedä julkisiin arkistoihin, uhkana on jopa aineistojen katoaminen. Kaiken kaikkiaan arkistojen sulkeutuminen ja alkuperäisaineistojen äärelle pääsemisen hankaloituminen rapauttaa demokratiaa.

Jyväskylän Historiantutkimuksen päivät olivat onnistunut kokonaisuus, jossa pääsi jälleen kerran näkemään, miten kiinnostavaa ja monipuolista tutkimusta historioitsijat tekevät Suomessa. Myös paneelikeskustelut ja keynote-puheet herättivät paljon ajatuksia. Keskustelut tauoilla ja illanvietoissa

ystävien, kollegoiden ja uusien historioitsijatuttavuuksien kanssa olivat virkistäviä ja samalla tutkijan työssä olennaista, arvokasta verkostoitumista.